

Pharmacopoea Universalis, Weimar, 1845
A Kőszegi Patikamúzeumok Gyógyszerésztörténeti Szakkönyvtárában fellelhető
tudománytörténeti értékű kiadvány ismertetése
Ferentzi Mónika dr.

A gyógyszerkönyvek, mint hatóságok által kibocsátott gyógyszerleírások Európában a XVI. század folyamán jelentek meg. Az első ilyen a Nürnbergben 1535-ben megjelent *Dispensatorium pharmacorum omnium*, Valerius Cordus műve. Ezt követte az augsburgi 1564, a kölni 1565, a bonni 1574 és a bergamoi 1580-ban, majd a XVII. században többek között a londoni és a párizsi gyógyszerkönyvek. Nálunk Rulandus János Dávid 1664-ben Lőcsén nyomtatott gyógyszerkönyve volt nagy hírű munka, majd 1745-ben a Torkos J. János által összeállított *Taxa Posoniensis...* az egész országra nézve hivatalos volt.

Ezek a gyógyszerkönyvek általában változatos tartalommal és kisebb-nagyobb földrajzi területre kiterjedően (város, fejedelemség, ország) nyújtottak egyfajta szabályozást a gyógyszerkészítés területén. Ezen gyógyszerkönyvek egységesítésére igen korán mutatkozott igény, ennek példája a címlapunkon bemutatott, 1845-ben már negyedik kiadást megért Ph. Univ.

Az általános (nemzetközi) gyógyszerkönyv – *Kazay Endre: Lexicon* 1900 szerint – olyan mű, amely magában foglalja valamely időszak összes gyógyszerkönyveinek tartalmát, és megemlíti, hogy ez már régen tárgyalás alatt van, de az ő koráig csak terv maradt. *Prof. Bayer István* és *Dörnyei Sándor* publikációjából tudjuk, hogy a legelső „nemzetközi gyógyszerészkongresszus”-nak 1865-ben Braunschweig-ben egyik kérdése ez volt: „minden gyógyszerkönyvek előiratainak összehangzását, a készítményeket illetően, miképp lehetne elérni?”. Koronként újra napirendre került a kérdés, de a WHO csak 1951-ben kezdte meg a nemzetközi gyógyszerkönyv megjelentetését és 1964-ben alakult meg a European Pharmacopoeia szerkesztőbizottsága.

A bemutatott mű első oldalán az *Acetum Bezoardicum* leírata látható. A cikkely elején felsorolja, mely gyógyszerkönyvekben található az előirat, megadja az összetevőket, amelyek növényi részek, ezeket ecetes kivonásnak vetteti alá, majd megadja a felhasználását: *in morbus contagiosis, praecipue Peste, tam internus quam*

externus usus ad odoratum et collutionem Oris commendatur (fertőzéses megbetegedések esetén, pestis megelőzése, éppúgy belsőleg, mint külsőleg illatosításra és szájöblítésre ajánlott). A recept kis változtatással még 1900-ban is hivatalos volt antiszeptikus ecet, illatos ecet és több név alatt. Összetevői: Radix angelicae (angyalgyökér), R. enulae (örvénygyökér), R. imperatoriae (mestergyökér), R. Hirundinariae (méreggyökér), R. zedoariae (citvor), Herba scordii (vízi gamandor), H. rutae (kerti ruta), H. salviae (zsálya), Bacca juniperi (boróka), Flav. Cotex citri (sárga citromhéj).

A *bezoardicum* elnevezés a *bezoárkő*-re és az annak tulajdonított védő erőre utal. Maga a szó perzsa eredetű és „ellenmérég” jelentése van, tehát a készítményt is ellenmérégnek szánták. A bezoárkő a kérődzők gyomrában keletkezik. Főként a keleti bezoárt tartották nagy becsben, melyet az Antilope cervicapra (indiai antilop) gyomrából szereztek, de a Kárpátokban élő zergékből is nyertek ki ilyen köveket, melyeket *Fischer Dániel* (1695-1746) felvidéki orvos is alkalmazott, porrá törve, készítményei alkotórészeként. Mérgezőek ellenszerének tartották, olyannyira, hogy a fejedelmek ivópoharában állandóan ott tartották. Ez a bezoárnak tulajdonított varázserő lehet a készítmény névadója. Hangzásában hasonlít rá a Zedoaria, ez azonban a Curcuma zedoaria Rosc. (citvor, fehér kurkuma) növényre utal, vagyis ennek gyöktörzse (citvorgyökér) is alkotórésze a kivonásra szánt növényi keveréknek. Íze a gyömbérré emlékeztet, keserű utóízzel. Ma is felhasználják illatosítóként, fogkrémekben, szappanban, és keserű íze miatt tonikok alkotórésze. Tradicionális keleti gyógyszer, emésztésvajító, görcsoldó, vértisztító hatású, de a kobraharpás ellenmérégének is tartják. Híres ellenmérégnek (antidotum universale, alexipharmacum) számított a bezoárkőön kívül a rinocéroszarv, a gyémánt, a zafír (ékszerként viselve is!), az elefántcsont, a terjék és a mitridatum.

Habent sua fata libelli – a könyveknek megvan a maguk sorsa – emlegetjük. A bemutatott könyv elkészültekor pompás bőrkötést kap. *Dr. Orient Gyula* (1869-1940) tulajdona volt Kolozsvárott, a belső borítón aláírása és az '89-es évszám szerepel. Orient 1898-ban eladta csetneki (Gömör megye) gyógyszerárát és Kolozsvárra, a Ferenc József Tudományegyetem Kémiai Intézetébe ment doktoranduszna; 1900-ban gyógyszerészdoktori, 1906-ban orvosdoktori fokozatot szerzett, 1918-tól magántanárrá habilitált; a gyógyszerismeret tárgyat adta elő a gyógyszerészhallgatóknak. Orient Gyulától vásárlás útján jutott el a Pharmacopoea Universalis 1845 előbb Budapestre, majd Kőszegre.